

KS. MICHAŁ MACHAŁ

WROCŁAW – MIASTO ŻYCIA I DZIAŁALNOŚCI SŁUGI BOŻEGO KS. ROBERTA SPISKEGO

Całe życie i działalność Sługi Bożego ks. Roberta Spiskego (1821-1888) związane jest ze Śląskiem i jego głównym miastem Wrocławiem, które jest stolicą Śląska. Jest to kraina o bogatej 1000-letniej historii, naznaczonej bardzo zmiennymi kolejami dziejów. Region ten obejmuje południowo-zachodnie tereny współczesnej Polski. Jego dzieje wyznaczają bowiem następujące epoki:

- czasy piastowskie (ok. 990-1335), czyli sięgające początków państwowości polskiej¹,
- pod panowaniem czeskim (1335-1526)²
- czasy austriackich Habsburgów (1526-1740)³
- przynależność do państwa pruskiego (1741-1945), czyli tzw. okres niemiecki Śląska i Wrocławia⁴
- wreszcie Wrocław ponownie w granicach państwa polskiego, czyli po zakończeniu II wojny światowej w 1945⁵.

¹T. Kulak, *Wrocław. Przewodnik historyczny*, Wrocław 2000, s. 5-44; por. *Historia Wrocławia*, red. C. Buśko, M. Goliński, M. Kaczmarek, L. Ziątkowski, t. I, Wrocław 2000; zob. N. Davies, R. Morhouse, *Mikrokosmos: Portret miasta środkowoeuropejskiego*, Kraków 2002.

²T. Kulak, dz. cyt., s. 45-92; por. *Historia Wrocławia*, dz. cyt., t. I, s. 95-220; zob. N. Davies, R. Morhouse, dz. cyt.

³T. Kulak, dz. cyt., s. 93-142; por. *Historia Wrocławia*, dz. cyt., t. I, s. 221-295; zob. N. Davies, R. Morhouse, dz. cyt.

⁴T. Kulak, dz. cyt., s. 143-270; por. *Historia Wrocławia*, dz. cyt., t. II; zob. N. Davies, R. Morhouse, dz. cyt.

⁵T. Kulak, dz. cyt., s. 271-311; por. *Historia Wrocławia*, dz. cyt., t. III; zob. N. Davies, R. Morhouse, dz. cyt.

W ten oto sposób na trwałe związały się ze sobą cztery jakby potężne żywioły kulturowe i etniczne: piastowski, czyli polski, czeski, austriacki i pruski, czyli niemiecki, które ostatecznie ukształtowały dzieje tej ziemi.

Teren współczesnego Wrocławia był zamieszkały od pradawnych czasów. Przewodziły bowiem tędy ważne szlaki handlowe: jeden z południa ku północy, to jest z Włoch i wybrzeży Adriatyku poprzez Czechy, ziemię kłodzką ku zasobnym w bursztyn brzegom Bałtyku; drugi ze wschodu na zachód – od Rusi i wybrzeży Morza Czarnego do krajów germańskich i zachodniej Europy⁶. Miasto powstało na rozległej równinie, zwanej Równiną Wrocławską, przybierającą kształt kotliny przeciętej korytem Odry, w której zbiegają się doliny jej dopływów – prawobrzeżnej Widawy i lewobrzeżnych: Oławy, Ślęzy i Bystrzycy, stanowiących od wieków dogodne szlaki komunikacyjne. Dzięki temu centralnemu położeniu w obrębie Niziny Śląskiej Wrocław stał się na wiele stuleci centrum politycznym i gospodarczym Śląska⁷. Z tego też względu miasto Wrocław, wraz z całym otaczającym je regionem, doświadczało zawsze wszystkich skutków, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, swego strategicznego położenia, na tym przysłowiowo „cywilizacyjnym skrzyżowaniu dróg” środkowoeuropejskiego świata. Tak jest zresztą i w czasach współczesnych.

A zatem zarówno te naturalne, geograficzno-strategiczne, jak i historyczno-kulturowe uwarunkowania wycisnęły swoje trwałe piętno na przeszłości i teraźniejszości tego miasta i regionu⁸. Nic też dziwnego, że znalazły one również swe odbicie we wszystkim tym, co ukształtowało postać Sługi Bożego ks. Roberta Spiskego i co znajduje również swój wyraz w okolicznościach związanych z jego procesem beatyfikacyjnym.

Ponieważ jednak życie i działalność Sługi Bożego przypadają na okres przynależności Wrocławia i Śląska do państwa pruskiego, czyli na tzw. okres niemiecki Śląska i Wrocławia, dlatego też temu etapowi dziejów Śląska poświęcimy tu najwięcej miejsca.

Względnie pomyślny rozwój Wrocławia i Śląska na przełomie XVII i XVIII w. przerwany został przez agresję pruskiego państwa⁹. Otóż ówczesny król pruski

⁶ T. Kulak, dz. cyt., s. 5.

⁷ *Historia Wrocławia*, dz. cyt., t. I, s. 9.

⁸ S. Schwan, *Czy (jeszcze/już) istnieją Dolnoślązacy?*, w: *Silesia Philologica. I Kongres Germanistyki Wrocławskiej*, Wrocław 2001, s. 405-416.

⁹ „Preußen. I. Das Ordensland P. Im Land zw. Weichsel u. Memel siedelten bis zum 2./3. Jahr. Goten, später ein letto-litauischer (also ein baltischer, nicht ein slawischer) Stamm, die Pruzzi. Der Name erscheint ums Jahr 1000 [...]. Erster „Apostel der P.” war der hl. Adalbert v. Prag [...]. Das 11. u. 12. Jahrh. füllen Kriege mit den Pollen, deren Joch die P. immer wieder abschüttelten. Um 1209 nahm der Zisterzienser Christian v. Oliva (= das Gottfried v. Lekno?) das Missionswerk neu auf; er wurde der 1. Bischof P.s u. hieß es willkommen, dass der poln. Hzg. Konrad v. Masovien 1226 den

Fryderyk II Hohenzollem (1740-1786), wykorzystując kryzys dynastyczny Habsburgów, wyruszył w grudniu 1740 r. na czele dwudziestotysięcznej armii na Śląsk. W ten sposób rozpoczęła się pierwsza zwycięska dla Prus wojna o ziemię śląską, stoczona z wojskami Marii Teresy, cesarzowej austriackiej, która objęła tron z braku potomka męskiego po swoim ojcu Karolu VI. W wyniku traktatu pokojowego podpisanego w 1742 r. w granicach Królestwa Pruskiego znalazł się cały Dolny i Górny Śląsk. Cesarzowa Maria Teresa stoczyła ogółem trzy wojny o utrzymanie Wrocławia i Śląska pod swoim panowaniem, a utraciła je ostatecznie w 1763 r.

W tym czasie miasto Wrocław liczyło niewiele ponad 44 000 mieszkańców¹⁰ i było jednym z najbogatszych miast monarchii habsburskiej. Utratę wolności i politycznej pozycji miało zrekompensować Wrocławowi podniesienie go 28 stycznia 1752 r. do rangi królewskiego miasta stołecznego i rezydencjalnego. Po Królewcu i Berlinie aż do 1918 r. Wrocław pozostawał trzecią stolicą Prus, a ponadto początkowo był z nich miastem najbogatszym. Fryderyk II zwykł mawiać, że Śląsk z Wrocławiem jest „perłą w koronie pruskiej”, co przyczyniało się też do ogromnego wzrostu rangi politycznej i gospodarczej państwa Hohenzollernów w ówczesnej Europie. To właśnie z tej „perły korony pruskiej“ czerpano olbrzymie dochody, które stanowiły 1/3 dotychczasowych przychodów skarbu państwa pruskiego, a także pobierano rekruta dla stale zwiększającej swą liczebność armii¹¹.

Panowanie Fryderyka II zaznaczyło się najpierw gwałtownym wzrostem wszystkich dotychczasowych podatków, z których najbardziej uciążliwym okazała się tzw. akcyza, czyli podatek pośredni doliczany do towarów i usług. Skutkiem tego np. ceny żywności wzrosły aż o 25%. Spowodowało to wielkie zubożenie ludno-

Deutschorden um Hilfe rief. In 50-jährigen harten Kämpfen drang der Orden vom Kulmerland aus nach Nord u. Ost vor. Das Gewonnene sicherte er durch Anlage von Burgen u. Städten; durch zahlreiche deutsche Ansiedler wurden deutsche Sprache u. Kultur ausgebreitet [...]. Der Hochmeister Albrecht v. Brandenburg-Ansbach trat zum Luthertum über u. verwandelte das Ordensland P. 1525 in ein weltliches Herzogtum unter polnischer Oberhoheit. Der Abfall der Landesbischöfe Quies v. Pomesanien u. Polentz v. Samland besiegelte das Schicksal des Katholizismus in Ost-P.; nur im Ermland u. in West-P., die direkt unter Polen standen, blieb er erhalten. Auf Hzg. Albrecht folgte 1568 sein schwachsinn. Sohn Albrecht Friedrich. Nach dessen Tode 1618 fiel das Herzogtum an die Kurfürsten v. Brandenburg. Der Große Kurfürst erlangte 1657 im Verträge v. Wehlau die Lösung P.s von der poln. Oberhoheit. Sein Sohn Friedrich III (als König Friedrich I) setzte 1701 zu Königsberg sich die Königskrone auf [...]. Friedrich nannte sich König in P. Den Titel König von P. nahm erst Friedrich d. Gr. an nach der 1. Teilung Polens (1772); durch sie wurde auch West-P. u. das Ermland preußischer Besitz". *Lexikon für Theologie und Kirche. Zweite, Neubearbeitete Auflage des Kirchlichen Handlexikon*, Achter Band, Freiburg am Breisgau 1936, k. 455-456.

¹⁰T. Kulak, dz. cyt., s. 144-148; zob. *Historia Wrocławia*, dz. cyt., t. II: *Od twierdzy fryderycjańskiej do twierdzy hitlerowskiej*.

¹¹C.A. Zakrzewski, *Die wichtigeren preussischen Reformen der direkten ländlichen Steuern im 18. Jahrhundert*, Leipzig 1887.

ści oraz lawinowy wzrost liczby biedaków i żebraków. Została też wprowadzona cenzura, wraz z ukazaniem się pierwszego nr. tzw. „Schlesische Zeitung” („Gazeta Śląska”), której pełny tytuł brzmiał: „Schlesische Privilegirte Staats-Kriegs-und Friedenszeitung” („Śląska Uprzywilejowana Gazeta Państwowa, Wojenna i Pokojowa”). Mieszczanstwo zostało obciążone finansowym utrzymaniem stacjonującego we Wrocławiu wojska, którego stan liczebny, wraz z rodzinami oficerów, wynosił od 4 000 do 9 000 osób. Ponadto Fryderyk II wkrótce po zajęciu Wrocławia w sierpniu 1741 r. rozkazał utworzyć w mieście garnizon i był zdecydowany stworzyć z Wrocławia silną twierdzę, która miała być głównym bastionem strategicznym na Śląsku, a zarazem punktem oparcia dla jego 80-tysięcznej armii¹². W ten sposób rozpoczął się proces fortyfikacyjny miasta, który osiągnął swoje apogeum podczas wojen napoleońskich (1806-1813).

Szczególnego znaczenia nabrały kwestie wyznaniowe¹³ i narodowościowe, jakkolwiek Fryderyk II zapowiadał tolerancję religijną. Wśród wrocławskich katolików, a zwłaszcza duchowieństwa katolickiego, nadal była żywa sympatia proaustriacka. Z nowej sytuacji skorzystali natomiast szykanowani przez luteranów kalwini, tworząc gminę wyznania ewangelicko-reformowanego. Tym bardziej że nowy władca należał do tego właśnie odłamu ewangelików. Dlatego też pierwsze nabożeństwa reformowanych odbywały się przy poparciu administracji pruskiej, która pomogła im w budowie własnej świątyni (1747-1750), usytuowanej tuż obok pałacu królewskiego i pełniącej zarazem funkcję kościoła dworskiego. Wierni obu wyznań ewangelickich byli też faworyzowani przy obsadzaniu stanowisk urzędniczych i wojskowych¹⁴.

Zachodziły też niekorzystne dla polskośći zmiany w stosunkach narodowościowych miasta. Władze pruskie ograniczały np. dostęp Polaków do pracy, a nawet swobodę zawierania małżeństw osób nie znających języka niemieckiego. Już wtedy pojawiło się zjawisko głoszenia przez niemieckie społeczeństwo wyższości cywilizacji Niemców nad Polakami. Wtedy też po raz pierwszy pojawiły się dyskusje na temat gwary Ślązaków, określanej pogardliwie *wasserpölnisch*, jako nie zasługującej na miano języka. A ponieważ wszelka publiczna działalność zobowiązywała do znajomości języka niemieckiego, dlatego też nasilił się proces germanizacji Polaków. Jednak Wrocław nadal pozostawał miastem dwujęzycznym, tyle tylko, że używanie języka polskiego czy niemieckiego w większym stopniu

¹²H. Luchs, *Ueber der äussere Wachstum der Stadt Breslau, mit Beziehung auf die Befestigungen derselben*, „Jahresbericht der städtichen höheren Töhterschule am Ritterplatz zu Breslau” 1886, cz. 2, s. 10.

¹³Zob. J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku: czasy reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji (1520-1742)*, Warszawa 1995, t. II.

¹⁴T. Kulak, dz. cyt., s. 154-155.

niż w poprzednim okresie odzwierciedlało się w strukturze społecznej. Ludność polska była zdecydowanie biedniejsza, a zaliczali się do niej głównie: flisacy, służba domowa, woźnice, mieszkańcy przedmieść oraz chłopi z podwrocławskich wsi¹⁵.

Liczącą się także już w tym czasie grupę narodowościową i zarazem wyznaniową stanowili Żydzi, których pojawienie się w mieście łączyło się z końcową fazą rządów habsburskich. Np. w 1747 r. było we Wrocławiu 534 Żydów i była to cyfra o tendencji wzrostowej. Dla uregulowania ich statusu w 1754 r. wydano tzw. „Porządek żydowski” według którego podzielono ich na pięć kategorii, z których tylko dwie pierwsze cieszyły się swobodą handlu i opieką władz. Przywilej ten otrzymali oczywiście Żydzi najbogatsi i najbardziej pożyteczni w handlu ze wschodem¹⁶.

U schyłku XVIII w. Wrocław przeżywał na nowo okres rozwoju gospodarczego. Fryderyk Wilhelm II (1786-1797), jako następca Fryderyka II, mniej eksploatował miasto, którego finanse były zresztą w oplakanyim stanie. Z kolei przyłączenie do Prus w trzech kolejnych rozbiorach dotychczasowych ziem polskich, otworzyło przed rozwijającą się wytwórczością manufakturową i handlem wrocławskim, korzystne perspektywy handlowe i ekonomiczne. Miasto specjalizowało się w eksporcie wyrobów sukienniczych, a także metalowych: noży, igieł, których sprzedawano na rynki wschodnie kilkadziesiąt tysięcy rocznie. Większe manufaktury lokują się na przedmieściach, które zdobywają nieznaną wcześniej rangę ekonomiczną i stanowią zapowiedź nowych czasów w dziejach miasta¹⁷.

W środowisku miejscowej inteligencji i młodych rzemieślników znajdują sympatyków nowe idee, które napływają z rewolucyjnej Francji. Części wrocławskich nauczycieli gimnazjalnych i urzędników bliska była francuska oświeceniowa ideologia wolności człowieka oraz swoboda działalności handlowej i przemysłowej. Lata 1807-1870 we Wrocławiu uchodzą za przełomowe w dziejach regionu i miasta. Klęski doznane podczas wojen napoleońskich wymusiły w państwie pruskim szereg reform. Na rozkaz Napoleona, już w dwa dni po wkroczeniu Francuzów do miasta 7 stycznia 1807 r., rozpoczęto burzenie fortyfikacji miejskich. W grudniu 1808 r. wprowadzono ordynację miejską, ustalającą nowe zasady samorządowe. W związku z szukaniem sposobu pokrycia kosztów wojny z Francją, wydano w 1810 r. edykt sekularyzacyjny, na mocy którego zlikwidowane zostały wszystkie klasztory, za wyjątkiem tych, które zajmowały się edukacją młodzieży i szpitalnictwem. W istocie było to zniszczenie zaplecza gospodarczego Kościoła katolickiego i podporządkowania go w sferze materialnej władzom ówczesnego państwa

¹⁵Tamże, 156.

¹⁶R. Szubert, *Żydzi Wrocławia wczoraj i dziś*, w: *Silesia Philologica. I Kongres Germanistyki Wrocławskiej*, Wrocław 2001, s. 395-404.

¹⁷T. Kulak, dz. cyt., s. 168.

pruskiego. Na terenie Wrocławia i Śląska zostały skonfiskowane majątki biskupa, kapituły katedralnej, fundacje kolegiaty św. Krzyża, a także klasztorów i parafii¹⁸. Mocą decyzji Fryderyka Wilhelma III z 24 kwietnia 1811 r., w wyniku połączenia jezuickiej Akademii Leopoldyńskiej z protestancką Viadriną z Frankfurtu nad Odrą powstał Uniwersytet Wrocławski. Uniwersytet tworzyło pięć wydziałów: teologii ewangelickiej i katolickiej, filozoficzny, prawny i medyczny¹⁹.

Fryderyk Wilhelm III dokonał też bardzo poważnej zmiany statusu obu odłamów konfesji protestanckiej, gdyż na podstawie edyktu gabinetowego z 27 września 1817 r. przejął on zwierzchnictwo nad kościołami Ewangelicko-Luterańskim i Augsbursko-Reformowanym²⁰. Łącząc je w jeden krajowy Kościół ewangelicki, dokonał on w ten sposób formalnego związku religii z państwem. Unia obu tych obrządków nastąpiła 31 października, w trzechsetną rocznicę reformacji, i na specjalne życzenie króla odbyła się bardzo uroczyste we Wrocławiu. Wydarzenie to połączono również z ogólnośląskim zjazdem Towarzystwa Biblijnego (*Bibel-Gesellschaft*), które powstało 22 maja 1815 r. Unia obu wyznań protestanckich wywołała we Wrocławiu opór ze strony wiernych, niezadowolonych z nadmiernej ingerencji władz państwowych w sprawy kościelne. Wyznawcy Kościoła Augsbursko-Reformowanego praktycznie do 1830 r. nie uznawali unii²¹, natomiast wśród wiernych Kościoła luterańskiego wyłoniła się opozycja.

W 1821 r. nastąpiły też bardzo duże zmiany w organizacji diecezji wrocławskiej. Na mocy specjalnej bulli papieskiej *De salute animarum*²² została ona ostatecznie wyodrębniona z metropolii gnieźnieńskiej, której podlegała od początków swojego powstania w 1000 r. i została odtąd podporządkowana bezpośrednio Sto-

¹⁸ Tenże, *Historia Wrocławia*, t. II, s. 135; zob. J. Jungnitz, *Die Breslauer Weihbischöfe*, Breslau 1897, s. 317.

¹⁹ T. Kulak, tamże, s. 138-139; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918*, Wrocław 1997, s. 58n; R. Roepell, *Zur Geschichte der Stiftung der Königl. Universität zu Breslau*, Breslau 1861, s. 12; *Aus dem Leben der Universität Breslau*, Breslau 1936, s. 10.

²⁰ „Der Protestantismus. In Brandenburg wurde bei der Glaubensspaltung die lutherische Form eingeführt. Kurfürst Johann Sigismund trat 1615 zum reformierten Bekenntnis über, verzichtete jedoch auf die Durchführung des Grundsatzes «cujus regio ejus religio», so dass seitdem in Brandenburg u. dann in P. der luther. und der reformierte Glaube zugelassen waren, wenn auch unter getrennten Kirchenordnungen, so doch unter einem einheitl. landesherrl. Kirchenregiment [...]. Friedrich Wilhelm III vereinigte streng absolutistisch 1817 die Lutheraner u. Reformierten in der «Evangel. Kirche der altpreußischen Union» [...]. Die besonders luther. bzw. reformierten Landeskirchen in den 1866 erworbenen Gebieten ließ Bismarck aus polit. Rücksicht gesondert bestehen. Seit den 1870er Jahren führte der preuß. König das Kirchenregiment nur als Träger der Kirchengewalt (eines innkirchl. Amtes), nicht der Staatsgewalt [...]”. *Preußen*, dz. cyt., k. 459.

²¹ J. Stein, *Geschichte der Stadt Breslau im neunzehnten Jahrhundert*, Breslau 1884, s. 87.

²² *Storia della Chiesa*, red. H. Jedin, t. VIII/1: *Tra Rivoluzione e Restaurazione 1775-1830*, Milano 1984, s. 154-153.

licy Apostolskiej. Władze państwowe rozwiązały wrocławską kapitułę i utworzyły nową kapitułę, zwaną pomocniczą, uznaną przez papieża w 1821 r.²³. Powoływanie biskupów zostało wprawdzie zastrzeżone dla kapituły, ale po uprzedniej zgodzie na zaproponowaną kandydaturę ze strony króla. Diecezja wrocławska była bardzo rozległa i obejmowała swym zasięgiem Śląsk, dekanaty na terenie Czech, a także prowincję brandenburską z Berlinem oraz pomorską ze Szczecinem. Wskutek edyktu sekularyzacyjnego biskup wrocławski utracił posiadłości na Śląsku, natomiast pozostały mu dobra kościelne na terenie Czech. Według danych z końca 1822 r. na ogólną liczbę 78 865 mieszkańców Wrocławia: 54 487 było ewangelikami, 19 622 katolikami i 4 765 Żydami. Wynika z tego, że zaledwie 1/4 ludności miasta była katolicka, ale dysponowała ona 19 kościołami, natomiast 12 mieli protestanci²⁴. Państwo starało się też podporządkować sobie Kościół katolicki poprzez ograniczenie jego kontaktów ze Stolicą Apostolską, czego wyrazem było wprowadzenie w 1818 r. zasady kontroli korespondencji diecezjalnej przez nadprezydenta prowincji. Sytuacja ta uległa zmianie dopiero w 1841 r.²⁵.

Nadzieje na przemiany ustrojowe wywołała w 1840 r. zmiana na tronie pruskim, który zajął wówczas Fryderyk Wilhelm IV (1840-1861). Wzmagały się nastroje opozycyjne, żądano demokratyzacji stosunków politycznych i dopuszczenia mieszczaństwa do władzy. Rozwój miasta przynosił systematyczny wzrost tzw. klasy pracującej, która w tym czasie, wraz z rodzinami, liczyła ok. 50 000 osób. Kryzys gospodarczy z początku lat 40. sprawił, że robotnicy z trudem znajdowali pracę. W tym celu, dla rozładowania w jakiś sposób krytycznej sytuacji materialnej tej grupy ludności, miasto starało się od czasu do czasu zatrudniać robotników przy robotach komunalnych, jak np. oczyszczania koryta Oławy Miejskiej. Pracy poszukiwały też kobiety i dzieci, które zatrudniano najczęściej w fabrykach włókienniczych na Przedmieściu Oławskim²⁶.

Szczególnie trudne były warunki mieszkaniowe proletariatu wrocławskiego. W mieście budowano zbyt mało domów w stosunku do przyrostu ludności, na wskutek czego za mieszkanie służyło wszystko to, co mogło dać schronienie, łącznie z budami i komórkami na posesjach wrocławskich kapuściarzy. Lekarz miejski dla ubogich dr Blämer stwierdził, że większość robotniczych mieszkań „bardziej przy-

²³ „Eine grundsätzliche Regelung der Beziehungen zw. Staat u. kath. Kirche (Konkordat) lehnte P. ab u. betonte das übergreifende Recht des Staates. Friedrich Wilhelm III (1797-1840) zwang z. B. die kathol. Soldaten einmal im Monat in den protestant. Militärgottesdienst, damit sie «die nötige Achtung für die Hauptreligion des Landes lernen» [...]”. *Preußen*, dz. cyt., k. 458.

²⁴ J.G. Knie, J.M. Melcher, *Geographische Beschreibung von Schlesien preussischen Antheils, der Graffschaft Glatz und der preussischen Markgraffschaft Ober-Lausitz*, t. I, Breslau 1827, s. 236.

²⁵ L. Todesco, *Corso di Storia della Chiesa*, t. V/1, Torino – Roma 1941, s. 232nn.

²⁶ T. Kulak, *Wrocław. Przewodnik historyczny*, dz. cyt., s. 192-193.

pomina chlew aniżeli mieszkanie dla ludzi” Biedni, którzy nie potrafili znaleźć jakiegoś kąta do spania, przez pewien czas mogli korzystać ze schroniska urządzonego w budynku forticznym dawnej Bramy Fryderyka na Zatumiu (obecnej ul. H. Sienkiewicza), gdzie również panowały okropne warunki. Liczba biednych i bezdomnych musiała się gwałtownie powiększyć, skoro w zimie roku 1847/1848 założono w mieście kilka izb noclegowych, a dla utrzymania porządku trzeba je było poddać pod nadzór policji²⁷. Problem ten gwałtownie narastał i dotyczył głównie szybko zaludniających się przedmieść Wrocławia.

Wiosną 1847 r. na Śląsku zabrakło zboża i ziemniaków, co spowodowało, że na wsiach urządzano marsze głodowe, a w miastach żądania chleba i pracy. Na dodatek w czerwcu wystąpiła na Śląsku kolejna powódź, po której na przełomie lat 1847 i 1848 pojawiła się epidemia tyfusu głodowego, a potem cholery. To wszystko sprawiło, że nastroje rewolucyjne, jakie zapanowały już w ówczesnej Francji i zaczęły się rozprzestrzeniać pod nazwą tzw. wiosny ludów, przeniosły się także na Śląsk, napotykając tu także na podatny grunt²⁸.

W pierwszej połowie XIX w. następował dalszy proces germanizacji ludności polskiej we Wrocławiu. Przejawem tego stała się likwidacja w 1819 r. polskich kazań oraz zakaz śpiewania polskich pieśni katolickich w kościele św. Wojciecha, a także w kościele św. Maurycego, chociaż tam nabożeństwa w języku polskim odbywały się sporadycznie. Ponadto Konsystorz ewangelicki w 1829 r. zlikwidował nabożeństwa polskie w kościele św. Krzysztofa, a jeszcze wcześniej, bo już w 1823 r., usunięto mowę polską z nabożeństw we wsiach podwrocławskich, tak w kościołach katolickich, jak i ewangelickich. Tym samym ludność polska utraciła ostatnią enklawę w życiu publicznym miasta, gdzie jej język mógł być stosowany na zasadzie równorzędności z językiem niemieckim²⁹. Polskie kazanie i polską pieśń można było od tej pory usłyszeć jedynie w kolegiacie św. Krzyża, gdzie w połowie XIX w., oprócz ok. 200 parafian, przychodziła także pewna liczba ludności polskiej. Wywodziła się ona głównie spośród polskiej służby i robotników

²⁷ M. Komarzyński, *Z zagadnień mieszkaniowych proletariatu wrocławskiego w pierwszej połowie XIX wieku*, „Sobótka” nr 3 (1955), s. 446-474.

²⁸ Zob. K.F. Hempel, *Die Breslauer Revolution, Denkwürdige Jahre 1848-1851*, Köln 1978, s. 21-46; R. Gottschal, *Aus meiner Jugend*, Berlin 1898, s. 114; H. Borchardt, *Beiträge zur Geschichte der Breslauer Revolution*, „Schlesische Heimatsblätter” 1909, t. II, s. 359.

²⁹ Friedrich Nösselt w przewodniku po mieście wydanym w 1825 r. napisał, że: „Mieszkańcy Wrocławia są przeważnie niemieckiego pochodzenia, Polaków spotyka się tylko z rzadka i dlatego nieczęsto słyszy się inną mowę niż niemiecką. Może niektórzy także są pochodzenia słowiańskiego, ale od dawna mieszkańcy tak się ze sobą zmieszali, że nie można przeprowadzić żadnego rozdziału między tymi, którzy wywodzą się od starych Niemców, a tymi, co od Słowian”, w: *Breslau und dessen Umgebungen*, Breslau 1825, s. 225.

pochodzących z Górnego Śląska, a także przybywających stamtąd flisaków ze spławionym drewnem czy też studentów oraz służących w wojsku żołnierzy³⁰.

Ludność polska mieszkała w tym czasie na tzw. Nowym Mieście oraz w kwartale ulic przyległych do kościoła św. Krzysztofa, gdzie wcześniej był zatrudniony kaznodzieja polski, a w leżącym w pobliżu budynku pracy przymusowej do początku XIX w. istniała Szkoła Polska. „Polską stroną” nazywano też w połowie XIX w. prawobrzeżną część miasta, zwłaszcza tzw. Przedmieście Odrzańskie. Wiele ludności polskiej mieszkało wówczas w podwrocławskich wsiach. Przybywała ona do miasta na targi i jarmarki, gdzie mowa polska rozbrzmiewała wtedy na równi z niemiecką. Opis Wrocławia z 1852 r. zawierał informacje o *Wasserpölacken*, którzy „przywożą na trzęsących się wózkach deski, drewno opałowe, węgiel i zboże”, w celu sprzedaży na Nowym Targu³¹. Nie ma możliwości określenia, nawet w przybliżeniu, liczebności ludności polskiej w mieście, ale z pewnością należała ona do biedniejszej części wrocławian. Najprawdopodobniej najliczniejsza była wśród niej kategoria ludzi urzędowo określanych czeladzią, czyli tzw. *Gesinde*, to znaczy: „osoby będące na służbie”. Wśród nich szczególnie dużo było służby płci żeńskiej, zatrudnionej w mieszczańskich domach. Polakami byli również rzemieślnicy, sklepikarze, niekiedy właściciele restauracji, ale ustalenie danych procentowych tych grup również nie jest możliwe³².

Od prawie dwóch stuleci Wrocław był również miejscem zdobywania wykształcenia przez wiele generacji Polaków z obszaru Śląska, Wielkopolski i Pomorza oraz z Królewca. Uczęszczali oni najpierw do jezuickiego kolegium i Akademii Leopoldyńskiej, a następnie studiowali w nowo utworzonym Uniwersytecie. Mogli się także kształcić w katolickim Gimnazjum św. Macieja, gdzie można się było uczyć języka polskiego. Często rozpoczęciu przez nich nauki towarzyszyło przybycie do Wrocławia całej nawet rodziny. Była to tzw. Polonia wyższych sfer³³. Większość jednak tych studentów stanowili Polacy wywodzący się spośród mieszczan lub biednej szlachty, a swoje studia uniwersyteckie traktowali, jako tzw. *Brotstudium*, tzn. w celu osiągnięcia zawodu i chleba w życiu. Najczęściej więc wybierali oni medycynę lub prawo i ekonomię³⁴.

Dominującym był jednak biedny żywioł proletariacki, czego przejawem były obdarte dzieci, żebrzące na ulicy. Jak odnotował to z przejściem korespondent

³⁰ J. Łepkowski, *Wiadomości o Śląsku*, „Biblioteka Warszawska” 1849, cz. 3, s. 346.

³¹ G. Konte [K. Semrau], *Glosse und Randzeichnungen zu Breslauer Texten*, Breslau 1852, za: *Teksty źródłowe do historii Wrocławia*, nr 2, Wrocław 1955, s. 15.

³² T. Kulak, *Historia Wrocławia*, t. II., s. 186.

³³ W. Wężyk, *Kronika rodzinna*, oprac. M. Dermalowicz, Warszawa 1967, s. 241-242 i 244.

³⁴ Zob. T. Żychliński, *Kronika żałobna rodzin wielkopolskich*, Poznań 1877, s. 144; H. Barycz, *Polska młodzież akademicka we Wrocławiu przed powstaniem styczniowym (1858-1863)*, „Sobótka” nr 2 (1946), s. 163.

paryskiego „Przeglądu Rzeczy Polskich”: „Dzieci te, nic nie mówiąc, będą do ciebie wyciągały ręce. Te dzieci proszą o jałmużnę – nic nie mówiąc – bo nie wiedzą, czy je zrozumiesz, proszą więc niemo, gestem. Ale odezwij się do nich po polsku, to one ci po polsku odpowiedzą”³⁵.

Procesy demograficzne, jakie występowały we Wrocławiu w latach 1849-1871, w sposób bardzo interesujący ilustruje np. zasiedlanie Starego Miasta na tle ogólnego przyrostu ludności na terenie miasta w tym okresie. Z przedłożonego tu poniżej zestawienia wynika, że w ciągu zaledwie 22 lat ogólna liczba mieszkańców Wrocławia uległa wręcz podwojeniu. Było to jednak raczej skutkiem imigracji aniżeli przyrostu naturalnego ludności³⁶.

Tabela 1. Zasiedlenie ludności Starego Miasta na tle przyrostu ludności Wrocławia w latach 1849-1871³⁷

Rok	Ogółem ludności	Stare Miasto
1849	104 222	62 675
1852	116 235	68 658
1855	121 343	68 960
1858	129 813	70 460
1861	138 774	70 359
1864	156 664	69 316
1871	207 997	68 073

Doskonale ilustruje ten proces demograficznego rozwoju miasta kolejny jakby fragment tego zestawienia, gdzie wyraźnie uwidacznia się – na przestrzeni następujących 14 lat – z jednej strony dalszy dynamiczny wzrost przyrostu ogółu ludności miasta, a z drugiej strony ciągły spadek mieszkańców Starego Miasta. Było to bowiem już wtedy związane z coraz większym zainteresowaniem przedmieściami miasta ze strony bogacącego się mieszczaństwa, które coraz częściej wyprowadzało się z centrum miasta³⁸.

³⁵ Za: *Teksty źródłowe do historii Wrocławia*, nr 3, s. 117.

³⁶ E. Müller, *Die Altstadt von Breslau. Citybildung und Physionomie. Ein Beitrag zur Stadtgeographie*, Breslau 1931, s. 98.

³⁷ Za: E. Müller, *Die Altstadt von Breslau. Citybildung und Physionomie. Ein Beitrag zur Stadtgeographie*, Breslau 1931, s. 98.

³⁸ Tamże, s. 98-99.

Tabela 2. Zasiedlenie Starego Miasta i przedmieść Wrocławia w latach 1871-1885³⁹

Rok	Ogółem ludności	Stare Miasto
1871	207 997	68 073
1876	239 387	66 313
1880	267 377	64 034
1885	295 241	63 382

Według statystyki wyznaniowej we Wrocławiu było w tym czasie 172 233 ewangelików, 108 631 katolików, 1108 innych chrześcijan, a także 17 655 Żydów. Widać więc od razu, że ewangelicy stanowili grupę zdecydowanie dominującą⁴⁰, i to nie tylko w sensie ilościowym, ale dotyczyło to wszystkiego, co miało jakikolwiek wpływ na życie i stosunki społeczne panujące w mieście. Wrocław uchodził za miasto, w którym reformacja i Luter cieszyły się szczególnie wielkimi wpływami. Dało to o sobie znać również podczas szczególnie uroczystych obchodów Dni Lutera, z okazji czterechsetnej rocznicy urodzin reformatora. Wskazywano wtedy wręcz na jego kult we Wrocławiu i na tradycje miasta, które „zawsze było forpoczta protestantyzmu”⁴¹, jak było to podkreślane.

Tabela 3. Procentowy udział poszczególnych wyznań w strukturze społecznej Wrocławia⁴²

Rok	Ogółem	1876		
		Protestanci	Katolicy	Żydzi
Grupy społeczne				
Bogate mieszczaństwo	11,5	10,5	5,3	43,4
Drobnomieszczaństwo	19,4	17,8	19,3	29,2
Nizsze warstwy	60,0	60,8	68,3	16,3
Inni	9,1	10,9	7,1	11,1
Razem %	100,0	100,0	100,0	100,0

W tym czasie, kiedy nastąpiło proklamowanie powstania cesarskiej Drugiej Rzeszy przez Wilhelma I w Sali Lustrzanej pałacu królewskiego w Wersalu 18

³⁹ Za: tamże,

⁴⁰ A. Schuster, *Konfessionelle Statistik der Städte des Breslauer Kammer-Departements vom Jahre 1758*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens” 1889, t. XXIII, s. 294.

⁴¹ P. Gerhard, *Dr Martin Luther's Leben und Wirken. Eine Denkschrift zur Breslauer Luther-Feier*, Breslau 1883, s. 3.

⁴² Za: Th. von Rahden, *Juden und andere Breslauer*, Göttingen, tab. 4-5.

stycznia 1871 r., po wygranej wojnie z Francją w 1870 r., a wcześniej z Austrią (1866) oraz zjednoczenie Niemiec, nastąpiło również zaostrzenie polityki cesarskiej Rzeszy wobec Kościoła katolickiego. Wiązało się to z rozwojem politycznym stronnictwa Centrum i polityką papieża Piusa IX oraz uchwaleniem przez Sobór Watykański I dogmatu o nieomyślności papieża⁴³.

Wraz z reorganizacją 8 lipca 1871 r. Ministerstwa Wierzeń Religijnych i Szkolnictwa, nastąpił okres tzw. walki o kulturę, czyli *Kulturkampf*⁴⁴, który był wieloletnim atakiem na uprawnienia publiczne i struktury kościelne. Kulturkampf rozumiano jako walkę toczącą się o kulturę niemiecką zabarwioną nacjonalistycznie i zarazem o państwo świeckie⁴⁵. Skutkiem tego było ogłoszenie ustawy z 11 lutego 1872 r., stanowiącej o przejęciu przez państwo nadzoru nad szkolnictwem i odebraniu posiadanych w tym zakresie uprawnień władzom kościelnym, tak katolickim, jak i ewangelickim. Jednak dalsze posunięcia kanclerza Bismarcka godziły wyłącznie w Kościół katolicki. Z tego powodu zaistniał ostry konflikt z księciem biskupem wrocławskim Henrykiem Försterem, którego karami finansowymi i groźbą uwięzienia w marcu 1875 r. zmuszono do opuszczenia diecezji i przeniesienia się do jej części austriackiej. Następnie 8 kwietnia zamknięto Konwikt biskupi, a 8 czerwca Seminarium Duchowne, jednocześnie likwidując studia na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego i zawieszając nabór kandydatów na ten fakultet. W tym samym czasie zostały zamknięte wszystkie domy zakonne oprócz tych, które zajmowały się pielęgowaniem chorych. Rząd wprowadził też komisaryczny zarząd diecezją⁴⁶.

Po śmierci biskupa Förstera jego następcą został w latach 1882-1886 biskup Robert Herzog. Jego zadaniem było przede wszystkim uspokojenie antypruskich nastrojów wśród wiernych. Z tego właśnie powodu otrzymał on przydomek „Bi-

⁴³ L. Todesco, *Corso di storia della Chiesa*, t. V/1, dz. cyt., s. 406-409.

⁴⁴ *Storia della Chiesa*, red. H. Jedin, t. VIII/2: *Liberalismo e integralismo*, Milano 1985, s. 425-436.

⁴⁵ Zob. J. Krasuski, *Kulturkampf*, Poznań 1971; M. Pater, *Polskie postawy narodowe na Śląsku w XIX wieku*, cz. 2: *1871-1890*, Wrocław 1993; „Dem Kultusministerium wurde schon 1841 eine (im Kulturkampf wiederaufgehobene) Kath. Abteilung angegliedert [...]. In den kirchenpolit. Bestimmungen der preuß. Verfassung v. 1850 kam. der Gedanke des parität. Staates klar zum Ausdruck. In der Praxis stieß er jedoch auf den Widerstand der fast ganz protestant. Beamtschaft u. aller einflussreichen Kreise. die nach wie vor in P. «die Volmacht des Protestantismus», sahen, überall kath. Umtriebe vermuteten u. den Katholiken die Staatstreue abschprachen. Immerhin hörten unmittelbare Eingriffe in das rein kirchl. Leben auf unter Wilhelm I (1861-88) trat ein schon durch manche Anzeichen nach dem preuß.-österreich. Krieg v. 1866 angekündigter Umschwung ein mit dem 1872 offen ausbrechenden Kulturkampf, dem mißlungenen Versuch Bismarcks, die katholische Kirche in die landesherrliche Botmäßigkeit vor 1850 zurückzudrängen. Beim Regierungsantritt Wilhelms II (1888-1918) war der kirchenpolitische Friede wiederhergestellt» [...]” *Preußen*, dz. cyt., k. 458.

⁴⁶ T. Kulak, *Wrocław. Przewodnik historyczny*, dz. cyt., s. 212.

skupa pokoju” (*Friedensbischof*)⁴⁷. Państwo pruskie odstąpiło już wówczas od ostrej walki z Kościołem, ale jej definitywne zakończenie nastąpiło dopiero za kolejnego księcia biskupa wrocławskiego, którym w latach 1887-1913 został Georg Kopp. Należał on do zwolenników linii politycznej Bismarcka, ale odgrywał też istotną rolę w łonie hierarchii Kościoła katolickiego w Niemczech, gdyż został wybrany na przewodniczącego konferencji biskupów niemieckich. Wraz z objęciem przez niego stolicy biskupów wrocławskich 1 października 1887 r. do Wrocławia mogły powrócić wypędzone przez Kulturkampf siostry zakonne. Unormowany też został status kleryków, a także studentów Wydziału Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Wrocławskim⁴⁸.

Jest to zaledwie pewien wstępny i uogólniający zarys historycznej panoramy miasta i regionu na przestrzeni wieków, ze szczególnym uwzględnieniem tej epoki, w jakiej przyszło żyć i realizować swoje ideały chrześcijańskie i kapłańskie Słudze Bożemu ks. Robertowi Spiskemu. Celem tego zarysu nie jest wyczerpanie problematyki z tym związanej, a jedynie wprowadzenie w ten olbrzymi splot faktów i zdarzeń, które ukształtowały czasy, w jakich urodził się i działał Sługa Boży i w których realizował on uniwersalne w Kościele powołanie do świętości. Bardziej szczegółowe dociekania i badania historyczne mają swoje miejsce w zakresie toczącego się w Rzymie procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego. Natomiast celem tej refleksji i przedłożenia adresowanego do jak najszerszych kręgów współczesnych mieszkańców Śląska i Wrocławia jest pokazanie i przypomnienie, jak bardzo trudna i złożona jest historia tego regionu i miasta. Chodzi również o uzmysłowienie sobie zarazem, jak mało jest jeszcze ona znana i rozumiana w obliczu współczesnych wyzwań i procesów, jakie wokół nas zachodzą, zarówno w wymiarze społecznym, jak i duchowym, wielokulturowym.

Można wyrazić śmiało przekonanie, że jednym z najbardziej doniosłych czynników tego procesu dojrzewania duchowego zarówno w obrębie społeczności religijnej – kościelnej, jak i państwowej – świeckiej, są dokonujące się tak często za pontyfikatu Papieża znad Wisły i Odry beatyfikacje i kanonizacje. Zawsze poprzedza je ogromny wysiłek analityczny i badawczy obejmujący całokształt życia i dokonań kandydatów na ołtarze w określonym kontekście historycznym. Temu przekonaniu dawali niejednokrotnie wyraz pasterze Kościoła lokalnego czy powszechnego, czego wyrazem jest chociażby stwierdzenie biskupów polskich w tzw. Liście milenijnym do biskupów niemieckich z 1965. Napisali tam bowiem m.in. iż najtrwalsze pomosty między narodami mogą budować jedynie ludzie święci i bło-

⁴⁷F.G. Weiss, *Chronik der Stadt Breslau von den ältesten bis zur neusten Zeit*, Breslau 1888, s. 1167.

⁴⁸T. Kulak, tamże.

gosławieni, gdyż tylko oni są w tym autentycznie bezinteresowni, tzn. „mają szczerą intencję i czyste ręce”⁴⁹.

Tym samym Sługę Bożego ks. Roberta Spiskego również należy postrzegać w całym jego kontekście historycznym jako piękną figurę i symbol tego procesu historycznego, jaki zachodził na Śląsku w przeszłości, i w którym również uczestniczą współcześni mieszkańcy tego regionu Polski. Natomiast Sługa Boży może się okazać nie tylko wspianym orędownikiem i apostołem pojednania polsko-niemieckiego⁵⁰, ale także pojednania pojmowanego w bardzo szerokim zakresie: współczesności z historią.

Riassunto

Il profilo storico della città di Breslavia e di tutta la regione della Slesia acquista un particolare significato nella presentazione del prelado, don Robert SPISKE, come candidato agli altari, il cui processo della beatificazione nell’Arcidiocesi di Breslavia è terminato il 30.12.2000, e attualmente sta continuando nella Congregazione per le cause dei Santi a Roma.

In questo modo alla Slesia e all’Arcidiocesi di Breslavia si aggiunge, dopo santa Teresa della Croce (Edith Stein) e beato don Bernard Lichtenberg, ancora un candidato agli altari, la cui origine e vita rispecchiano maggiormente il clima spirituale e culturale di questa regione. È l’angolo dell’Europa dove, dai tempi più remoti si scontravano le influenze della cultura polacca, ceca, austriaca, prussiana e di nuovo polacca. Ciò si riflette sia nel profilo geografico e storico di questa regione della Polonia contemporanea, sia nell’origine, nelle circostanze di vita e nell’attività del Servo di Dio don Robert Spiske, il cui padre era Ceco e la madre Tedesca. Tutta la sua vita e l’attività invece si svolgevano nel periodo della dominazione dello stato prussiano sulla Slesia.

La ricostruzione di tutte le condizioni geografiche e storiche di questa regione d’Europa e della Polonia di quei tempi acquista dunque particolare importanza e significato. Comunque la sorte di Breslavia e della Slesia era sempre condizionata dalla sua posizione geografica e dalla situazione politica, che si sviluppava lì nel corso dei secoli e delle generazioni.

Ovviamente sulla vita e l’attività del Servo di Dio, vissuto negli anni 1821-1888, la maggiore influenza ebbe il periodo dell’appartenenza di Breslavia e della Slesia allo stato prussiano. Questo successe dopo la vittoria del re prussiano Federico II di Hohenzollern sull’esercito di Maria Teresa l’imperatrice d’Austria, in virtù del trattato di pace del 1742.

⁴⁹ *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974. Orędzie Biskupów Polskich do ich Niemieckich Braci w Chrystusowym Urzędzie Pastorskim. Rzym, dnia 18 listopada 1965, Éditions du dialogue, Paris 1975, s. 831. Por. tamże, Pozdrowienie Biskupów Niemieckich dla Polskich Braci w Biskupim Posłannictwie i odpowiedź na List z dnia 18 listopada 1965 r. Rzym, dnia 5 grudnia 1965 r., s. 839.*

⁵⁰ M. Machał, *Sprawa beatyfikacji Księdza Roberta Spiske (1821-1888). Studium kanoniczno-teologiczne*, Wrocław 1993, s. 158.

È proprio in quel momento che tutta la Bassa e l'Alta Slesia si ritrovarono a far parte del Regno di Prussia.

In quel periodo la città contava appena 44 000 abitanti, ma era una delle città più ricche della monarchia d'Asburgo. Federico II soleva affermare che la Slesia e Breslavia costituivano "la perla della corona prussiana". Un particolare significato acquisirono, in quel periodo, i problemi di natura religiosa e di nazionalismo, che subivano violenti cambiamenti, a discapito soprattutto della popolazione polacca vi residente. La città viveva un periodo di forte sviluppo economico, che tuttavia portò all'aumento dei conflitti sociali.

L'anno 1810 è caratterizzato dall'eco profondo delle conseguenze del cosiddetto editto di secolarizzazione, che abolì tutti i conventi, ad eccezione di quelli che si occupavano dell'educazione e quelli di carattere ospedaliero, distrusse inoltre tutta la base economica della Chiesa cattolica e la portò alla sottomissione, nella sfera materiale, al potere dell'attuale governo della Prussia. In quel periodo, in seguito all'unione dell'Accademia Leopoldina dei Gesuiti con la protestante Viadrina di Francoforte sull'Oder, fu fondata l'Università di Breslavia. Era costituita da cinque facoltà: teologia evangelica, teologia cattolica, filosofia, giurisprudenza e medicina.

Federico Guglielmo III nell'anno 1817 prese inoltre il potere sulle chiese: l'evangelico-luterana e la riformata, formandone un'unica chiesa evangelica nazionale e attuando così l'unione ufficiale della religione con lo stato. L'anno 1821, in virtù della speciale bolla papale *De salute animarum*, portò i cambiamenti nella diocesi di Breslavia. Essa fu definitivamente separata dalla metropoli di Gniezno, dalla quale dipendeva dai tempi della sua fondazione nell'anno 1000, e fu subordinata direttamente alla Santa Sede.

Gli anni successivi portano l'intensificazione dei problemi economici sotto forma del grave impoverimento della popolazione cittadina e dei processi della germanizzazione. Cresce violentemente la povertà tra la gente della città, dove domina la popolazione polacca. La lingua polacca viene sempre di più eliminata dall'uso, sia quotidiano che festivo, durante le messe e le feste liturgiche. Si fa sentire il fenomeno dell'emigrazione del popolo polacco dal territorio della Polonia spartita e dipendente degli stati nemici, notevole anche fra gli studenti ed i laureati dell'Università di Breslavia. Il grado delle difficoltà demografiche di quell'epoca sono espresse in modo eloquente dalle tabelle dell'incremento della popolazione della Città Vecchia e dei borghi di Breslavia, ma anche dalla percentuale della partecipazione di ogni singola confessione nella struttura sociale della città.

La proclamazione da parte di Guglielmo I del secondo Reich imperiale il 18 gennaio del 1871 a Versailles, dopo la vittoria della guerra con la Francia e l'Austria, porta l'inasprimento della politica del Reich imperiale nei confronti della Chiesa cattolica. È il periodo della cosiddetta "lotta per la cultura", chiamata *Kulturkampf*, nella quale il governo prussiano attaccava i diritti pubblici della Chiesa e le sue strutture. Il risultato di questa situazione fu la proclamazione della legge dell'11 febbraio 1872, in virtù della quale il governo prussiano assunse la supervisione sul sistema scolastico ed tolse alle autorità ecclesiali tutte le prerogative nel merito. Questo cambiamento portò al grave conflitto con il principe vescovo di Breslavia Mons. Heinrich Förster, che con le pene pecuniarie e la minaccia dell'incarcerazione, nel marzo 1875 fu costretto ad abbandonare la diocesi ed a trasferirsi nella sua parte austriaca. Anche la Congregazione delle Suore di Sant'Edvige, fondata dal Servo di Dio, fu vittima di queste persecuzioni.

La situazione si normalizzò solo dopo la morte del Mons. Förster, sotto i suoi successori Mons. Robert Herzog (1882-1886), soprannominato anche *Friedensbischof*, Mons. Georg Kopp (1887-1913). Solamente sotto quell'ultimo gerarca *Kulturkampf* cessò definitivamente e la situazione dei seminaristi e degli studenti della Facoltà di Teologia Cattolica dell'Università di Breslavia tornò di nuovo alla normalità. Anche le Suore di Sant'Edvige poterono ritornare in patria dopo diversi anni di esilio.

Vale la pena porre l'accento sul fatto che questo processo di conoscenza del Servo di Dio sullo sfondo delle condizioni storiche dell'epoca ci aiuta a scoprire meglio la storia complicata della terra di Slesia ed a guardare con più fiducia e speranza verso il futuro. Questo è particolarmente indispensabile dopo l'esperienza dell'ultima guerra, che ha lasciato profonde ferite e divisioni. Pensando proprio alla necessità di doverle superare, i Vescovi polacchi nella famosa lettera rivolta nel 1965 ai Vescovi tedeschi in occasione del primo Millennio del battesimo della Polonia hanno scritto che i ponti più solidi tra i popoli li possono costruire soltanto i santi e i beati, perché solo loro sono in quest'opera autenticamente disinteressati, cioè „hanno le intenzioni sincere e le mani pulite”

Sarebbe forse opportuno rendersi più frequentemente conto dell'eloquenza di questa sentenza nella situazione dei processi di unificazione di cui siamo testimoni e che stiamo sperimentando in prima persona nella prospettiva dell'adesione all'Unione Europea, invece di suscitare sempre nuovi timori e preoccupazioni legati a questi cambiamenti.